

עיון ומחקר

נושא השואה בסיפורי אורי אורלב

מציאות ומבדה

מאת דינה שטרן

א

עיקרה של סיפורת השואה בספרות הילדים הישראלית נושאת אופי זיכרוני, כלומר — חומרית שאובים ישירות ממאגר האימה של השואה, כפי שנסתמרו בנפשם ובליבם של בעלי הזכרונות.

מה מביא בני אדם לדלות מתהומות נפשם את הדי הימים ההם ולהעלותם על הכתב אחרי שנים רבות כל כך של שתיקה והתאפקות?

מסתבר, כי זכרונות השואה הם בבחינת אש, שלא ניתן לכבותה. משא הזכרונות הטעון מטען רגשי רב, שואף לפורקן על ידי כתיבה. כך יוצאים הדברים מפרטיותם והופכים לנחלת הכלל. בד בבד עם הצורך הנפשי לפרוק את משא הזכרונות, פועל מניע אחר, המנוגד לכאורה לקודמו, והוא הצורך לחיות מחדש את מסכת הסבל האין סופי מראשיתו ועד סופו, כדי לחוש מחדש את נס ההישרדות, את פלא ההשתחררות והגאולה. הרשעות הבסטיאלית של הנאצים, השוד וההרג, הדיכוי וההשפלה משמשים בספרים אלה מעין רקע לפלא ההישרדות, לנס ההשתחררות מן התופת הנאצית.

מניע מסוג אחר הוא הרצון להנציח את זכרם של קורבנות השואה, בני המשפחה קרובים, ידידים, חברים לסבל וליסורים, שורה ארוכה של גיבורים אלמים, שהגורל הכריעם ולא זכו לראות את יום השחרור.

וכך כותב ג'ק אייונר, בספרו "אור מוצל מאש":

"זה הסיפור שלי... זה גם סיפורם של ידידי ובני משפחתי. אנשים שאינם עוד ואינם יכולים לספר זאת בעצמם. אנשים שהיו נשכחים לחלוטין אלמלא קמו לתחייה בזכרונותי. אילו שכחתים, לא היה איש יודע שהייתו ושיחקו ובכו. הבטחתי להם שאספר את הסיפור וכולו אמת — שריד הנני" (עמ' 10).

אין ספק שהסיפורת הזכרונית, הטעונה מטען אוטוביוגרפי רב, משכנעת באותנטיות החוויות, ויש בה כדי לקרוע אשנב לפרק המזעזע והטרגי ביותר בתולדות עמנו, שחובה עלינו לזכרו לעולם.

נושא השואה אינו מוגבל לסיפורת הזכרונית בלבד, כי אם כובש לעצמו מקום מרכזי גם בסיפורת המבדית.

בעוד הסיפורת הזכרונית דבקה בתיאור העובדות, כפי שאירעו בחיים, חופשי המבדה מן התלות בעובדות. כפרי הדמיון וכמעשה אומנות עשוי המבדה מערכת של רבדים, היוצרים את מורכבותה של היצירה הספרותית והמכתיבים לה את חוקי הקיום.

ב

אורי אורלב הינו אחד היוצרים הישראליים, שהשכיל למזג יסודות זכרוניים עם יסודות מבדיים ביצירותיו בנושא השואה. שלוש יצירות של אורי אורלב, המעלות את נושא השואה בפני הילד הישראלי נבחנו כאן: "חיילי עופרת" (1956). "האי ברחוב הציפורים" (1981) ו"סבתא טורגת" (1981). כל אחת מן היצירות הנ"ל מעצבת את נושא השואה בדרך ייחודית, במסגרת ז'אנר ספרותי נבדל.

"חיילי עופרת" הינו שילוב של יסודות אוטוביוגרפיים-זכרוניים עם יסודות מבדיים, וכפי שמציין זאת הסופר, הסיפור הוא "אמיתי יותר מאשר למחצה" (ע' 6). גיבור הספר הוא הילד היהודי יורק, העובר, יחד עם אחיו הצעיר, קזיק, את אימי השואה בוורשה שבפולין. פרטים בתיאור הרקע המשפחתי של יורק וקזיק וכן תיאור גורלם מצביעים על יסודות אוטוביוגרפיים רבים שהשקיע הסופר בספר זה. סיפור תלאותיה של האם, סופיה, שני ילדיה ובני משפחת האב והאם, משקף את האסון שפקד את יהדות פולין ופגע גם באלה, שלא הזדהו כלל עם יהדותם. הסיפור משופע בקטעי הומור, המתלווים לתיאורי ההתכתשות של יורק וקזיק, התופסים את אימי השואה כאספקלריה של מציאות המחוייבת קיום, כי אינם מכירים מציאות אחרת. בצד תיאורים תמימים מעלה הסופר תמונות מקאבריות, תיאורים סוריאליסטיים של אימה קיומית ואבסורד עד כדי טשטוש החושים, מעין מציאות של "פלנטה אחרת".

פרק א' של הסיפור פותח בתיאור רווחה יחסית, למרות שהמלחמה כבר החלה, ומסתיים בתמונה של התמוטטות הבתים ובְּעֶרְה במהלך הפצצת העיר. האם סופיה, יורק וקזיק ועמם הסבא הזקן נמלטים בלילה מאימת ההפצצות.

האב, רופא רנטגנולוג, נעדר מזירת העלילה לאחר שגוייס כקצין לצבא הפולני עם פרוץ המלחמה ונשלח מזרחה. את מקומו בבית תופסת האם, סופיה, אשה קטנה ופעלתנית, בוגרת לימודי כימיה באוניברסיטת ורשה, שהתמסרה כליל לחיי המשפחה. רק בגלל רצון הסב נימולו יורק וקזיק, שגדלו מבלי להיות מודעים ליהדותם, בתוך משפחה, שניסתה "לשכוח ולהשכיח את מוצאה היהודי".

אך הגורל היהודי הזכירם, כי יהודים הם. התיאורים עקיפים ומאופקים, אוסרים יהודים בלילה, או צדים אותם ברחובות העיר, ומובילים אותם ליעד בלתי ידוע. ברחובות נערמות גוויות של יהודים, עטופות בעיתונים. הגיטו היהודי מוכה רעב ומחלות. סטאניסלאבה, שמכרה מנות מדמה, כדי לקנות מזון לילדתה, דעתה נטרפה

עליה (ע' 65). סופיה, אשת הרופא מוורשה, עובדת כשוטפת רצפות במשרדים. הגב' פאנסקי, המורה לנגינה, אוספת נדבות בקרן רחוב בנגנה בכינורה. משלוחים, סלקציות, לאן הם מובלים?

המציאות המזעזעת של המלחמה, הגזרות נגד היהודים ומשלוחים למחנות ההשמדה משמשים כרקע לעלילת הסיפור וכראי, דרכו משתקפים בעיני יורק וקז'יק חוקי החיים.

המציאות הופכת למחזה של אבסורד. אימה והומור מקאברי משמשים יחדיו בתיאורים, הפרושים על פני הסיפור כולו: "החיילים השליכו את הזקן מבעד לחלון, מיד השליכו אחריו כורסה מרופדת, כדי שיהיה לו על מה לשבת בשעה שיתייצב לפני אלוקיו לטעון על העוול..." (ע' 72). החיילים יורים בעוברים ושבים, כדי להנות ממנוסתם המבוהלת.

אדק, אחיה של זושיה, שומר בכיסו הפנימי שפופרת ציאנקאל, כדי להבטיח לעצמו גאולה ע"י מוות, אם ייתפס, ואמנם עושה שימוש ברעל ברגע גורלי. כל יסודות החיים מתמוטטים, כל קדוש מחולל. המשפחה עוברת לגור לדירה עם חפצים, שאין יודעים של מי הם. של מי הצעצועים האלה? מי הילדים ששיחקו בהם בעבר? היכן הם אותם הילדים? רהיטים מושלכים לחצר. גם יורק וקז'יק משתלבים בתמונת ההרס. הם בונים מתרסים מחלקי רהיטים מפורקים, קורעים כסתות ומפיחים נוצות לכל עבר (ע' 80).

"יום הדין הגדול?" שואל הסופר ומשיב: "לא, שוק החיים. המתווכים — שוטרים יהודיים זהב, פנינים, שעוני יד: זהו מטבע העובר לסוחר. שוק שחור של ילדים, המוסתרים בתרמילי גב..." (ע' 120).

מות חתול שנשכו כלב ממחיש בתיאור גרוטסקי את גורל היהודים. מחזה יוצא דופן ומבעית באימתו מתגלה לפתע ליורק, בחודרו לקומת קרקע של בית מגורים הרוס. הוא נתקל בחדר ובו שולחן, המכוסה במפה לבנה והערוך בכלים יקרים. ליד השולחן יושבים תשעה אנשים — גברים, נשים וילדים וראשיהם רכונים על חזיהם או נתמכים בשולחן. איש לא זז. "מתים, לחש יורק". אחד האנשים, שצפה אף הוא במראה, אמר: "רק שלשום הייתי כאן..." הסתתרו כנראה באיזה מקום כמשך כל הזמן. אחר הסתובב והסתכל ביורק. "אנחנו אנשים זקנים", אמר, "אם אתה תינצל, זכור מה שראית. כי עליך מוטל לזכור" (עמ' 128-129).

ספרו של ז'ול וורן "שמונים מיל מתחת למים", אותו מצא יורק דקות אחדות לפני שצפה במחזה המבעית במרתף, מקבל משמעות חדשה. ז'ול וורן חלם על קירדמה באמצעות הטכנולוגיה והמדע, והנה היפוכו של דבר התגשם: הטכנולוגיה והמדע נוצלו לרעת האדם. המרתף של הבית ההרוס על מתיו הוא בבחינת אנטי־תיזה של מעמקי הים, השוקקים חיים.

האימה והאבסורד מפנים את מקומם להומור מקאברי בתיאור מותה של סופיה, אמם של יורק וקז'יק:

"סופיה עלתה ישר לגן עדן, קרוב לפתח הכניסה פגשה באדק אחיה... האח והאחות נעלמו שלובי

זרוע מאחורי שורת עצי חיים ודעת, שאותה שעה השקם אחד המלאכים. סופיה לא הרגישה כלל. כאשר פתאום צמחו לה כנפיים...".

איזכור המלאכים נמצא גם בדברי סופיה אל סטלה:

"המוזן יספיק רק לשבועיים. אחר כך נעלה לקומה העליונה ונקפוץ למטה כמו מלאכים" (ע' 188).

בעולם זה, בו שולט השטן, הופכים בני אדם למלאכים בעל כורחם. מימד אחר, דרכו מביע הסופר את ההתפוררות הכללית, הוא מימד השגעון. המשוגע בורנשטיין, הסובב הרחובות הגיטו וצועק "אלע גלייך", "אלע גלייך" (הכל שווים), מבטא את אובדן העשתונות הכללי, הפוקד את האדם. המשוגע בורנשטיין הופך לגיבור דמיוני בעיני הילדים, הוא מעין מכשף, שיהפוך אותם לענקים, והם, הילדים, יקחו את כולם בתוך הכיסים. כך מטה המספר את ציר האימה לעבר האירוני והגרוטסקי ולעיתים גם לעבר ההומר המקאברי.

הילדים מתגאים במה שעבר עליהם. אומר יורק: "אני הייתי כבר פעם אחת באומשלג-פלץ (כיכר המשלוחים). ואת קז'יק רצו להשליך דרך החלון בתוך הארגז, וליואשיה לא היה במה להתפאר!" (ע' 100). משחק, הומור והתפארות בתוך האימה הינם ביטוי אותנטי של העולם הילדי, וכדברי המספר: "בפניו של יורק לא תראה כל אימה. הוא בטוח שכך צריך להראות העולם" (ע' 98).

אחד המוטיבים המרכזיים בסיפור הוא המשחק בחיילי עופרת. למשחק בחיילי עופרת תפקיד סמלי במבדה:

1. בראש וראשונה משמש המשחק אמצעי הסחה מן המתרחש במציאות. המשחק סוחף את יורק וקז'יק לעולם שכולו דמיון, המאוכלס בדמויות מן האגדה, מן הספרות ומן ההיסטוריה ההירואית של פולין. שם, בעולם המשחק, הם השולטים ולא הנשלטים, הם המפקדים והחורצים גורלות. בניגוד למציאות החיים, בה אין כל משמעות לקיומם, גדוש עולם המשחק באירועים. המונעים מכוח רצונם הם. עולם המשחק הוא בשבילם בעת ובעונה אחת עולם של מקלט מאימי החיים ועולם פיצויים מנחם.

2. יחד עם היותו מעין מקלט מן המציאות, משמש המשחק בחיילי עופרת כאספקלריא של המציאות עצמה. מלחמה וכיבוש, יריות, הוצאות להורג המשקפים את מציאות החיים משתקפים גם במשחקי הילדים. בידועין או שלא בידועין משחקים הילדים בחיים עצמם. הם נמלטים מן המציאות אל המשחק וזה מחזירם מחדש אל החיים.

3. משחקם של הילדים הולך ומתעצם, עת נגזר עליהם להסתתר במרתף ולשהות בו חודשים רבים. בפרק זמן זה משמש להם המשחק בחיילים כפורקן ליצריהם: יצר המאבק, התחרות, ההשתלטות והכיבוש. הטבע האנושי על ההרסני שבו נטען משמעות גורליות בסיפור. גורלית, אך לא דטרמיניסטית. מכוח אותם היצרים עצמם ניתן להלחם ברע, למגרו ואף להכחידו.

4. חשיבות מיוחדת נודעת לעובדה, שהמספר בעצמו קונה ליורק, בן דמותו, גליונות של חיילים מנייר ופותח לפניו את שערי המשחק. האומנם זהים חיילי

העופרת עם חיילי הנייר? דומה כי חיילי הנייר הם סובלימציה של חיילי העופרת, שהרי עתיד יורק להיות סופר ולדהור עם פרשי הנייר לעולמות רחוקים. אכן, מציאות ומבדה חודרים זה לתחומו של זה בכל שלבי העלילה. אחת הדוגמאות הקיצוניות לערבוב תחומים זה היא חדירת המספר המבוגר לעולמו של יורק כגיבור נלווה. התופעה מתרחשת פעמים אחדות בסיפור. ותמיד בסיטואציה של משבר.

נביא כדוגמא את סיומו הדרמטי של פרק א'. בתים קורסים אחוזי להבות, בעוד סופיה, חמיה ושני הילדים נמלטים אל תוך החשכה. דברי המספר הנלווה: "נעצרת, והם המשיכו ללכת, ואני ליוויתי אותם במבט... וכי אין זאת אגדה? הנה הבתים הגבוהים והלהבות, והם, ההולכים, נעשים זעירים יותר ויותר עד שנעלמים בשולי התמונה..." (ע' 32). הם, הנתונים בבהלת הבריחה, חשים את האימה הגדולה, ואילו הוא, שאינו כי אם החלק האחר של יורק, משקיף עליהם בעל תמונה מעולם האגדה. חדירת הסופר המבוגר למישור המבדה הספרותי כדמות נלווית לגיבור, שאינו כי אם הוא עצמו, היא ביטוי למורכבות הסיטואציה הרגשית, בה נתון הסופר בשל היסודות הזכרוניים-אוטוביוגרפיים, המשוקעים במבדה. היכן גבולות המציאות והיכן תחומו של המבדה? דומה, כי אין משמעות לגבולות אלה ב"חיילי עופרת", יצירה בה הדמיון והמציאות חברו יחדיו ומשלימים זה את זה.

ג

"האי ברחוב הציפורים"

"האי ברחוב הציפורים" הוא רובינוונאדה, שעלילתה מתרחשת בפולין. בתקופת הכיבוש הנאצי, ונושאה שואת יהודי פולין. הסיפור נושא אופי ראליסטי, אך גיבוריו ועלילתו מבדיים.

גיבור הסיפור הוא הנער היהודי אלכס, המסתתר בין הריסות בית נטוש בגיטו היהודי, שהתרוקן מתושביו — ומחכה לאביו, כי ישוב. סיטואציה זאת של ציפייה לאב, המונעת מן הילד להחליף את מקום מחבואו, היא המזינה את הרובינוונאדה שלפנינו.

ברומה לרובינוונון קרוזו, שלחם את מלחמת ההישרדות עם איתני הטבע ועם הפראים שעל האי, ואף יצר לעצמו תרבות משלו, כן גם אלכס. בים של שנאה, הרג ורצח מייצב לו אלכס את עולמו הקטן. אהבתו לעכבר השעשועים, "שלג", משמרת בו את עדנת הרגש האנושי, בעוד תנאי הברידות, המסתור והסכנה המתמדת מחדדים את חושיו ומכתיבים לו את חוקי הקיום. בתנאים אלה של בדידות וסכנה משקיף אלכס על עולם ערכים מתמוטט ומחפש מאחז לעצמו על מנת להישרד. הסיפור כתוב בגוף ראשון, מושם בפיו של הנער אלכס. כבר עם פתיחת העלילה נחשפת אווירת האימים במלוא מוראותיה. "האם יצאה לבקר את חברי תנועתה בגיטו א' ולא חזרה משם. זה היה כבר לפני שבוע או עשרה ימים. לא סיפרתי. היה לי יותר מדי עצוב לספר." אומר

אלכס. האב בודק את תקינות האקדח בלילה. המלחמה נמשכת כבר יותר משלוש שנים.

ברוך המחסנאי מספר לאלכס על מחנות ההשמדה שמקימים הגרמנים להכחדת העם היהודי. קולו של ברוך הוא כקול המצפון, הוא בטוח, שהגרמנים יפסידו את המלחמה בגלל מעשיהם נגד היהודים. היטלר ימות כמו כלב, גרמניה תיהרס עד היסוד וזכרו של היטלר יהיה לזרזון עולם.

בדרך לכיכר המשלוחים, דוחף ברוך את אלכס לאחד הבתים ההרוסים, שם יהיה עליו להשאר עד שובו של האב.

הבית ההרוס הופך למעין מיקרוקוסמוס. זהו בית גבולי בין הגיטו והשכונה הפולנית, ממנו ניתן לצפות אל הנעשה ברחוב הפולני ולחוש בהבדל בין חיי הפולנים, הנהנים מביטחון ובין אווירת האימים שבגיטו היהודי.

הבית ההרוס כולל גם מרתפים, מקומות אפילים שעדיין לא נחקרו על ידי אלכס. במקום לנדוד למרחקים נודד אלכס לעומק ולגובה. הוא חודר אל הדירות הנטושות ומוציא מתוכן את החומרים, הנחוצים לקיומו, לרבות ספרים. אחר הוא מטפס אל מרומי מחבואו, אותו הוא משכלל ומייעל ללא הרף, תוך שהוא מחליף את מקום מחבואו ונמלט מסכנות.

הנער נתקל בבני אדם ולומד פרק על רשעותם. יחסיות המושג "ביטחון" מכה אותו בתדהמה. בני אדם, שהסתתרו בבונקר משוכלל ביותר, נגררים החוצה ומוסעים אל דרכם האחרונה.

בהיותו בן אדם נרדף, נפתחת נפשו של אלכס לטבע, הציפורים החגות מעל לתקרה התלוייה בקיר שנהרס, הן בבחינת חבריו. הוא מתעורר בבוקר עם ציוץ הציפורים. פתיחות החושים הקשובים לטבע מאפשרת לו לחוש בסכנה בעוד מועד והוא נמלט ממסתור למסתור.

עלילת הסיפור משנה את כיוונה עם פרוס המרד. אלכס, הגאה על כך שיהודים מתקוממים, משתף את עצמו במרד, ואף עושה שימוש באקדחו והורג גרמני. הוא טוען להגנתו: "בסך הכל הייתי כמו רובינון קרוזו. גם רובינון ירה בפראים. כשרצו לאכול את ששת השבויים" (ע' 104).

החורף על שלגיו העזים מעורר פחדים וחרדות, שמא ימוטטו השלגים את הרצפה העליונה והיא תצנח על מקום מחבואו? שמא יגלו אותו בעקבות הסימנים שישאירו צעדיו בשלג?

אלכס קושר קשר עם בני אדם, הפועלים למיגור הנאצים למען שחרורה של פולין. ההווי הרובינווני נפרץ. הבית, בו הוא מסתתר, עומד להימסר יחד עם הרחוב כולו לידי הפולנים.

הגיע הזמן לשובו של האב.

ואומנם הוא שב ומביא עמו משב של רוח חדשה, רוח של פרטיונים. גם אלכס עתיד להצטרף אליו. רמזים על המדינה היהודית, העתידה לקום בארץ ישראל, ששמע אלכס מפי אחד מחבריו הקשישים, מעוררים ציפייה לבאות.

לעלילת הספר אופי אפיזודאלי. הוא מתאר קטע מן החיים בתקופת השואה דרך פריזמת האירועים הפוקדים נער צעיר. אורלב השכיל להשתמש בחומרי השואה לעיצוב סיפור הרפתקאות מבדי, מעין רוביזונאדה של הישרדות על רקע השואה. הספר חושף את פשעי הנאצים כלפי העם היהודי, אך אינו מכבה את גחלת התקווה בטוב שבאדם.

ד

"סבתא סורגת" הוא ניסיון נוסף להתמודד עם נושא השואה, אך הפעם במסגרת מעשייה אומנותית-אלגוריסטית, המכוונת לגיל הרך. גורל עם ישראל, הנע ונד בין הגויים, הושלך על דמותה של הסבתא, המופיעה בזירת האירועים כשבידה האחת מקל נדודים ובידה השנייה זוג מסרגות, באמצעותן היא עתידה לסרוג את עולמה המיוחד. אווירת המעשייה נשמרת לאורך הסיפור כולו, החל בסריגת הבית על חפציו ויושביו, וכלה בפרימתם הדרמטית. עלילת המעשייה מתפתחת שלבים, שלבים, המקבילים למשמעות האלגורית של היצירה:

שלב א' — הנרידה מגיעה לסיומה. הסבתא מופיעה בזירת האירועים ונחה על אבן בשרה.

שלב ב' — התערות במקום והתרחבות. במאמץ להכות שורשים במקום מפעילה סבתא את מסרגות הפלא וסורגת חפצים וכלים, בית על רהיטיו וגן. גולת הכותרת של היצירה היא סריגת הנכדים:

ולא שוכחת להוסיף להם חוט
של עצב וצחוק והרבה שובבות".

"זו מלאכת מחשבת, משימה נכבדה
סורגת לה נכד, סורגת נכדה

עתה מתרבים גם סימני הרווחה, הבית מתמלא ברהיטים ובחפצים. העולם הסרוג ממריא לעבר החלומות. מתמלא רכות.

שלב ג' — הקונפליקט והדחיה. הקונפליקט מתחיל, כשאין המורים מוכנים לקבל את הילדים הסרוגים לבית ספרם. ובמשמעות האלגורית — כשהיהודים מנסים לחדור לעולם התרבות והרוח של העם הזר, מתחיל תהליך הדחייה. לא הועילה הפנייה לראש העיר, לשר הפנים ולנשיא המדינה. השתדלנות האופיינית כל כך לחיי הגולה, אינה מניבה את הפרי הדרוש. לא זו בלבד שהילדים הסרוגים נדחים, אלא המשפחה כולה הופכת אובייקט לעושק ציבורי.

ראש העיר ויועציו עומדים לפתע על ערכו של הבית הסרוג, על חפציו וגנו, וחומדים אותם לעצמם. באירוניה דקה מתאר הסופר את ההתרגשות, הפוקדת אותם למראה הבית הסרוג, על חפציו וגנו לעומת אדישותם המוחלטת לגורל דיירי הבית. מסתבר, שהצלחתה של הסבתא היתה לה לרועץ ועתה לוקחים ממנה את הכל

וגודרים בגדרות מאחורי סורגים. מושגים כמו: דחייה, עושק רכוש וגיטאות נרמזים בסיטואציה אלגוריסטית זאת.
שלב ד' – ההכחדה.

בלילה חזרה לעיירה בסוד
ופרמה את הבית עד היסוד."

"אך לא עזרו להם סורגים וגדרות
כי סכתא סורגת כעסה מאד.

תמוה הדבר מדוע הטיל הסופר את מעשה הפרימה על הסכתא ולא על גורם חיצוני, המייצג את המדינה הזרה?
נראה, כי המטרה היא לנטרל את אימת הסיטואציה, המרומזת כשואה. מעשה הפרימה על ידי הסכתא יש בו גם מיסודות של מרי. כך נרמזת נחישותה להישרד, שהרי הכל חוזר "לתוך המסרגות", וימומש מחדש בארץ אחרת.
איזכור העיירה עם תאור מעשה הפרימה הוא רכיב רב משמעות בסיטואציה האלגוריסטית:

"בלילה חזרה לעיירה בסוד
ופרמה את הבית עד היסוד."

למלה "עיירה" קונוטציה עם הגולה. היא מעתיקה אותנו אל העיירה שהיתה ואיננה, היא מעין סינקדוכה של הגולה שנחרבה.
הקורא נרמז על הכלל שאיננו, באמצעות הפרט שהוזכר, והוא העיירה, ש"נפרמה" ונעלמה.

ההיסטוריה המרטירולוגית של עם ישראל נרמזת לאורך כל המעשייה. ניתן לשאול שאלות, כמו: מדוע אין לסכתא בית לגור בו, מדוע היא צריכה לנדוד? היכן בניה ובנותיה? השלכת המושג "ישראל סבא" על דמות נשית מאפשרת להציג באמצעות מטאפורות, כמו: סריגה ופרימה תהליכים הסטוריים של צמיחה והשמדה בדרך של סובלימציה אומנותית.

שלב ה' – הצמיחה המחודשת בעתיד. כדרך כל מעשייה, גם כאן נרמז סוף טוב. סוף טוב זה מותנה במציאת ארץ אחרת, שאנשיה "יקבלו יפה את הנכדים". זהו רמז לעתיד אופטימי:

"סכתא סורגת תשב בלי לדאוג
ותסרוג ותסרוג, ותסרוג ותסרוג...".

הומור תמים, אירוניה, גרוטסקה ופארודיה חברו יחדיו במעשייה "תמימה" זאת בעוד דמות הסכתא היא מעבר לפגיעה.
שלוש יצירות, שלושה ז'אנרים סיפורתיים שונים. אך מסר אחד לשלושתם: **לזכור ולא לשכוח.**
הזיכרון ההיסטורי של השואה הופך לערך חינוכי ביצירות אורלב. דברי האיש אל

יורק לנוכח המתים: "כי עליך מוטל לזכור" מהדהדים בין השיטין של סיפורי אורלב ואינם מרפים מן הקורא.

מציאות ומבדה משמשים בעירבוביה ביצירה זו. המציאות מעניקה לה את אופיה האותנטי, בעוד המבדה מעצים ומרהיב את התמונות על מערכת המשמעויות הגנוזה בהן.

רשימה ביבליוגרפית

- אבן, י. "התאוריה של הדמות בספרות, מעמדה, תפקידה ביצירה ודרכי בנייתה בסיפורת", הספרות ג', 1971, עמ' 1–30.
- אורלב, א. "האי ברחוב הציפורים", בית הוצאה כתר, ירושלים, 1981.
- אורלב, א. "חיילי עופרת", ספריית פועלים, מרחביה, 1956.
- אורלב, א. "סבתא סורגת", הוצ' מסדה, 1981.
- בכרך, צ. "השואה ומשמעויותיה החיוביות", בתוך: "ביקורת ופרשנות", אוניב' בר אילן, ינואר 1978, חוב 11/12.
- ברזל, ה. "סיפורת עברית מיתאריאליסטית", הוצ' מסדה, 1974.
- יעוז, ח. "דרך להוראת נושא השואה בסיפורת העברית", בתוך: "הוראת הספרות, פרקי מחקר והדרכה" בעריכת אדיר כהן, אוניב' חיפה, גסטליט, חיפה, 1982.
- יעוז, ח. "סיפורת השואה בעברית", הוצ' עקד, 1980.
- לאלו, צ. "ראשי פרקים באסתיטיקה", הוצ' מגנס, תש"ט.
- פרנקל, ו. "הארם מחפש משמעות: ממחנה המוות אל האכסיסטנציאליזם", עברית: ח. איזק, דביר תל-אביב, 1970.
- שטרן, ד. "דפוסי הזהות היהודית בספרות השואה לילדים", בתוך: "היבטים בחינוך", הוצ' אוניב' בר-אילן, 1986.
- צילה רון. על ספרי ילדים ונוער בנושא "השואה", "ספרות ילדים ונוער" חוברת ג' (נא), אדר תשמ"ז, הוצאת משרד החינוך והתרבות.
- CHATMAN, S. "The Structure of Fiction", The Univ. Rev. Kansas City Spring 1971. pp. 199–214.
- HAMBURGER, K. "The Logic of Literature", Indiana Univ. Press Bloomington, London, 1973.
- LANGER L. L. "The Holocaust and the Literary Imagination", New Haven and London, Yale Univ. Press, 1975.
- ROCKWELL, J. "Fact in Fiction", Routledge & Kegan Paul, London.
- WELLEK, R. "The Concept of Realism in Literary Scholarship", in "Concepts of Criticism", New Haven & London, 1964, pp. 222–255.